

Lucien Arkas

“Mare Nostrum (Bizim Deniz)”

İzmir'in asırlar öncesinden başlayarak hangi dönemlerde denizden ekonomik güç kazandığını anlatacağım. Herkes Marsilyalıların Foça'dan giden Lidyalılar olduğunu biliyor. Ama şunu biliyor mu? Bizim çok beğendiğimiz, Rönesans'ın beşiğini yaratan insanlar bizim Sardes'ten gitme insanlardır, Ege insanıdır. Bu toprağın insanların buradaki İyonia medeniyetini İtalya'ya götürüp Romalılara öğrettikleri, Romalıların da bizden sonra mektepte öğrettikten sonra. tekrar bu topraklara taşıyan insanlar olduğu bilinmiyor. Yani bir anlamda, “tereciye tere satma” durumu. Bu toprağın insanları Akdeniz'e medeniyet getirmiştir.

İzmir'i tarihte takip ettiğiniz zaman görüyorsunuz ki, ne zaman ticaret yapmak imkanı olsa zenginleşmiştir. İzmir'i sadece bugünkü İzmir Körfezi olarak görmemek lazım. Efes, mesela çok zengin bir şehirdi. Anadolu'nun kervan yolunu başlatan bir giriş kapısı, bir yol olmuştur. Kimseyi rahatsız etmeden ticareti yapıp dönüyordunuz. Torbalı Ovası (eski Metropolis şehrini görmenizi tavsiye ederim) Efes'i besliyordu. Efes çok akıllı bir şehirdi. Savaş yapılacağı zaman askere, tekne vereceğine para verirdi. Büyük İskender geldiğinde o da katkıda bulundu. Maalesef Büyük Menderes, denizi doldurunca sıtma yüzünden mecburen ayrıldılar şehirden. Roma dönemi, İyonya dönemi zaman içinde bunlar üst üste birikti.

16. yüzyılda İzmir'in bir limanı vardı. Liman dediğimiz yer bugün Fevzipaşa Bulvarı, Basmane'ye giden yol. Bizim Hisar Camisi'nin olduğu yer. Ticaret orada oluyordu. Ta ki Ankara Savaşı'ndan sonra Timurlenk buraya gelinceye kadar. Esas şehir Kadifekale'den aşağı doğru başlıyordu. Oradaki çalışmalar için Sayın Başkanı tebrik etmek istiyorum. Çünkü bizim esas şehrimiz orada başlıyor. Kadifekale'den, oradaki tiyatrunun altındaki agoradan... Orasını fethetti Timurlenk, ama limanı alamadı, daha doğrusu kaleyi alamadı, kontrol edemedi. Denizden erzak geldiği için limanı taşla doldurdu ki, malzeme erzak gelemesin. Böylece kaleyi fethedebildi. Böylece Marsilya'dan erzak gelmesini engelledi. İzmir orada iki asır cansız kaldı, çünkü limansız kaldı. Hocamın dediği gibi, en ucuz taşıma deniz yolu, ama limansız da deniz olmuyor. Romalılar “Bizim Deniz-Mare Nostrum” dedikleri bütün Akdeniz'i denizden yönetti. Onlar denizci değildi zaten, onlar köylüydü başlangıçta. Ondan sonra kendilerini geliştirdiler bizim çok beğendiğimiz Toscanalılardan, Ege insanından öğrendikleriyle.

Osmanlı kapalı bir çemberdi. Osmanlı'nın bir büyükelçisi bile yoktu, “Biz kendimize yeteriz” anlayışı vardı. Ne zaman ki gerek Fransa Kralı I. Fransuva, Avusturya, Almanya; İspanya'nın zenginliğiyle başa çıkamayacağını farkettiler. O zaman bir şansımız oldu Akdenizli olarak.

1609'da Marsilya Ticaret Odası kuruldu. 14. Luis dedi ki, “Akdeniz'e açılın, ticaret yapın”. Onlar da buralara geldiler. Ticaretin öyle katı kuralları vardı ki, Marsilya Ticaret Odası'ndan ruhsat almadan, bir Marsilyalı başka bir yerde kontuvar, yani dükkan

açamazdı. Fransızlardan sonra İngilizler, Hollandalılar da buraya gelince, üzümü incirdi pamuktu, o tür ürünleri alıp, ticaretini yaptılar. Ticaret arttı. o zaman İzmir bir çok milletin insanıyla dolmaya başladı.

Rıhtım düşünün, bugünkü rıhtımı değil 1. Kordonu düşünün. Herkes dükkanını deposunu denizin kenarında yapar. Avrupa'ya giden adam bilir; evler nehir kenarındadır. Nehrin bir tarafından nehir gemisi gelir, vinçle yükü alır deponun tepesine koyar, evin diğer tarafı yoldur. O yoldan da yükü teslim eder ya da satar. Avrupa'nın sistemi buydu. Burada da herkes deposunu ve satış yerini 1. Kordon'da yapmıştı ve herkesin bir kayığı vardı. Gece gemi gelmişse, körfezin ortasına demir alır, kayıklarla gidilir yüklenirdi. İş çoğalınca, "burada ekmek var" denildi. Ekmek vardı burada. Nasıl bugün İstanbul'a taşıyorsa herkes, İzmir'e taşınmaya başladılar. İngilizler, Yahudiler, Fransızlar ve Hollandalılar da geldi. Orada iş var kardeşim deyip, taşınmaya başladılar. Doğudan Ermeniler 1700-1800'lerde gelmeye başladılar. Batıdan, doğudan Avrupa'dan, Akdeniz'den herkes gelmeye başladı. İtalyanı, Cenevizlisi, Venediklisi ile şehir bambaşka bir görüntü aldı.

Geldik 1800'lere. İzmir, 1800'lerden sonra İzmir olmaya başlıyor. Kozmopolit ve çok güzel, karışık bir İzmir. Nasıl oluyor? Birincisi teknoloji ile oluyor. Ondan sonra Kırım Savaşı oluyor. Kırım Savaşı bir kırılma noktasıdır. Kırım Savaşı Abdülaziz'in Fransa'ya ve Londra'ya gitmesi, orada kabul görmesi, itibar görmesi, döndüğünde "o kadar da kötü değilmiş" diye bir intiba ile bir dönüş olması... Sonra gelmiş, İngiliz, Fransız tüccarlara 'hak' vermiş. Buca'nın orada... O günlerin devamıdır, yani eski bina gördüğünüz zaman hepsi 1800, 1850-60-70'lerin. Çünkü bu adamlar Osmanlı için Kırım'da savaşmış. Bu İngilizler, bu Fransızlar Osmanlı'yı kurtarmak için Kırım'da ölmüş. Ondan sonra son 50 senede, inanılmaz gelişmeler oldu. Okullar açıldı... St. Joseph'in açılması 1852'dir. Arkasından 1856'da demiryolu döşendi. Kervancılar önce karşı çıktı, kendi işlerini etkileyeceğini düşündüler, sonra sorun çözüldü.

Buca ve Bornova'ya iki hat çekildi, İngilizlerin ve Fransızların evleri orada olduğu için. İşletmelerini garın arkasında açtılar, bugünkü limanın arkasında işletmeler vardı. Hammadde geliyordu trenle, orada işleniyordu. Ama nasıl yüklenecek, liman yok... Sultan, bugünün tabiriyle, finansman size ait, şu limanı yapın diyor. O günkü, Abdülhamit'di yanılmıyorsam... Yap, sonra, sen işlet... Finansman size ait, limanı yapın... Fransızlar dedi ki, "para istemeyiz, denizi doldurup satacağız, parasıyla limanı yapacağız". Kordonda bir kırılma noktası var. Herkesin evinin önünü doldurdular. Alsancak Garı yapıldı. 1. ve 2. Kordon ortaya çıktı. Arkasından pasaportu yaptılar. Tekneyle, imbatla mümkün değil... Pasaport açılınca işler çoğaldı... Osmanlı Bankası 1868'de açıldı. I. Kordon'da tramvay var. Tek bir vagon. Akşam olunca, yolcu bitince, yük trenine dönüşüyordu. Gidip garın arkasındakiüzüm, incir işletmelerinden malları yükleyip, limana getiriyordu. Gece yük treni, gündüz yolcu treni. Gündüz de mallar limandan gemiye yükleniyordu. Bugün İstanbul'daki açılan Marmaray için aynı şeyi söylüyorlar. Gece yük taşıyacak gündüz yolcu. Çok eski bir kavram.

O zaman İzmir, İzmir oldu işte. Posta, telgraf, aydınlatma, her şey vardı. Para... Saat kulesi de bizim, Sultan'ın hediyesi...

4 tane millet vardı o zaman şehirde. Herkes birlikte bildiği gibi yaşıyordu. Müslümanlar, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler vardı... Güzel güzel geçinirlerdi. Bayramlar birlikte kutlanırdı. Camisi de, kilisesi de, havrası da hepsi vardı, kimse kimseye bir şey demezdi. Burjuvazi bir kültür üretir, hoşgörü vardır, saygı vardır... Bugün İzmir'i İzmir yapan hoşgördür, onu kaybetmemesi lazım. Çünkü İzmir'in sermayesi bu bence.

İnanın bana, İzmir'e, bu eski İzmir'in kalıntılarını çıkarmaktan daha değerli bir katkı düşünemiyorum. Bu konuda başkana tekrar teşekkür ediyorum.

Şimdi İzmir'i limansız bırakmak 1600'lerdeki İzmir'e tekrar dönmek demektir. Mesafe çok önemlidir, karada da denizde de önemlidir. Cuma günü İtalya'da 3000 kişinin katıldığı "Cenova Denizcilik Günleri" vardı. Beni konuşmacı seçtiler. "Bizim bir sürü limanımız var, büyük bir limanımız yok" dediler. Bunun bir sebebi vardır. Denizden gitmek en ucuzdur, bu nedenle limanları tüketim yerlerine yakın yapmışlardır. Çünkü bizim Almanya'daki gibi nehir yolu hattımız yok. Doğru dürüst bir demiryolu hattımız bile yok, ki nehir nakliyesi ile kara nakliyesi arasında nispeten ucuz bir taşımacılık türüdür, orta maliyettir.

İzmir sanayi trenini kaçırdı, açık açık söylüyorum. Ama bir treni kaçırdığında ikinci trene binersin, tren bir tane değil ki dünyada... Körfezin muhakkak taranması lazım, mu-hak-kak taranması lazım.

Çünkü denizcilik öyle bir noktaya geldi ki, yeni yapılan gemiler 18 bin konteyner taşıyor. Çok büyük gemiler var, bu 9 bin tıra karşılık geliyor, düşünebiliyor musunuz? Bu gemilerin uzunluğu 370 metre. Limanın derinliği açısından biz 10 metredeyiz, bu gemiler için 16 metre derinlik lazım, hiç olmazsa 13-14 metre olalım da orta boy gemiler gelebilsin. Pisti kısa, büyük uçağın inemediği havaalanından hiçbir farkı kalmadı. Su derinliği ile rıhtım uzunluğu eşdeğerdir. Şu limanı orta boy gemilerin yaşayabileceği derinliğe getirin, körfez taramasını yapın ondan sonra alın beni istediğiniz yerde konuşturun. Sözüm var, arkanızdayım. O zaman İzmir tekrar depolama amaçlı gemilere açık olacak, şimdi dağıtım gemileri geliyor.

Akdeniz'e hakim olunacaksa denize hakim olmak gerekiyor. Benim 30 tane gemim var. Hepsi Akdeniz'de dolaşüyor, görürsünüz. Hepsine Türk bayrağı çekiliyor. Bu sadece milliyetçiliğimden değil, aidiyetten dolayı. İnsanların o geminin Türkiye'den olduğunu, yani bir yere ait olduğunu ve ait oldukları ülkenin de o denizlerde etkin olduğunu anlamaları için. Yoksa insanı 3 bin kişi önünde konuşturamazlar.